

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Інтелектуальна спадщина П.Сорокіна і сучасність

22 квітня 2009 року в Дніпропетровському національному університеті ім. О.Гончара відбувся Міжрегіональний круглий стіл “Інтелектуальна спадщина П.Сорокіна і сучасність”, присвячений 120-річчю з дня народження видатного соціолога Пітирима Сорокіна (1889–1968).

Організаторами цього заходу були: Соціологічна асоціація України, соціально-гуманітарний факультет та кафедра соціології Дніпропетровського національного університету (ДНУ) ім. О.Гончара. Широке формулювання теми круглого столу відкрило можливості для міждисциплінарного обговорення актуальних для нашого суспільства проблем. Участь у цьому науковому форумі вчених із навчальних закладів різних регіонів України та Інституту соціології НАНУ зробила його доволі представницьким. Крім знаних дослідників у засіданні круглого столу взяли участь аспіранти, студенти-соціологи, журналісти.

Відкрив засідання декан соціально-гуманітарного факультету ДНУ професор **О.Токовенко**. Він привітав присутніх зі значимою для соціологічної спільноти подією та зазначив, що круглі столи, присвячені ювілеям видатних українських і зарубіжних соціологів, стали вже доброю традицією в Дніпропетровському національному університеті. О.Токовенко нагадав присутнім, що Пітирим Олександрович Сорокін — видатний російсько-американський макросоціолог ХХ століття. Він заснував першу в Росії кафедру соціології. Після вислання з Радянської Росії у 1922 році певний час прожив в Німеччині та Чехословаччині, а потім переселився до США, де прожив аж до самої смерті в 1968 році. Сорокін створив факультет соціології Гарвардського університету й упродовж трьох десятиліть був його деканом, опублікував десятки монографій, був обраний президентом Американської соціологічної асоціації, створив оригінальну систему наукових поглядів. У Радянському Союзі вчення Сорокіна розглядали як вороже марксизму, його праці перебували під забороною. Тільки з початку 90-х років минулого століття його ідеї набули поширення та визнання у пострадянському просторі. Завершуючи виступ, О.Токовенко наголосив міждисциплінарне значення інтелектуальної спадщини П.Сорокіна, зокрема її потенційні можливості для пошуку шляхів розв’язання сучасних кризових ситуацій.

Свої привітання учасникам круглого столу висловив також завідувач кафедри соціології ДНУ, віце-президент Соціологічної асоціації України, професор **В.Городяненко**. Він підкреслив, що нинішній сорокінський ювілей відзначають соціологи всього світу. На батьківщині вченого — в Росії — нещодавно відбулися одразу три міжнародні конференції: в Сиктивкарі, Москві та Санкт-Петербурзі. В.Городяненко відзначив, що П.Сорокін став класиком ще за життя, його ідеї свого часу пригломшили багатьох і досі є актуальними як з теоретичного, так і з практичного погляду. Наприклад, ще до початку Другої світової війни П.Сорокін, проаналізувавши світову історію, дійшов висновку, що сучасна цивілізація переживає етап кризи.

Його вчення про соціокультурну динаміку є фундаментальним і ще не сповна опанованим внеском у розуміння закономірностей розвитку суспільства. П.Сорокін відомий як фундатор нових напрямів соціологічної науки й системи поглядів, яку він назвав інтегралізмом.

У своєму виступі В.Городяненко привернув увагу учасників круглого столу до ролі епістолярної спадщини П.Сорокіна. Листування є важливим джерелом інформації для історії соціології, оскільки саме в листах часто можна знайти факти, яких раніше ніхто не заторкував і не обговорював. Епістолярна спадщина П.Сорокіна має особливе значення, адже він активно листувався з багатьма вченими від самого початку своєї наукової діяльності. Це листування було важливим джерелом його творчого і наукового натхнення. Завдяки аналізу епістолярної спадщини можна також простежити непрості стосунки науковця з батьківщиною. Таким чином, спираючись на особисте листування П.Сорокіна, можна повніше осягнути його яскраву особистість, висвітлити його неординарний життєвий та творчий шлях.

Завідувач кафедри соціології Дніпродзержинського державного технічного університету професор **К.Богомаз** підтримав думку про актуальність ідей П.Сорокіна для аналізу сучасного суспільства, зокрема вивчення суспільства в ракурсі ціннісних орієнтирів. Адже базовими чинниками розвитку суспільства П.Сорокін вважав ціннісну світоглядну систему і пропонував досліджувати суспільство як з позицій об'єктивності соціокультурних систем, так і з урахуванням суб'єктивності — складної інтегральної сутності людини, її ціннісного світу. Методологічні підходи до вивчення суспільства, запропоновані Сорокіним, стали засадничими для формування теорії соціально-правової демократичної держави й дають підстави для висновку, що тільки глобальна ціннісна переорієнтація всередині суспільства може стати гарантом його стабілізації, подальшого розвитку та процвітання, тож ніякі окремі заходи у сфері політики й економіки не зможуть допомогти в усуненні суспільної кризи. К.Богомаз зазначає також, що впровадження в політичний процес демократичних інститутів та поширення демократичних цінностей у сучасній Україні потребують об'єктивного аналізу елементів демократії в політичній свідомості й культурі українського народу, відображення їх у політичній думці й політичній традиції.

Професор **А.Лобанова**, завідувачка кафедри соціології та економіки Криворізького державного педагогічного університету розвинула тему морально-етичних принципів системи наукових поглядів П.Сорокіна. Усе життя та наукова діяльність П.Сорокіна є реалізацією морально-етичної місії в соціологічній науці. Практично в кожній праці він розкриває моральні категорії та поняття, робить спроби пояснити соціальне життя людей крізь призму культурних зв'язків та світу цінностей. Рефреном у науковій діяльності П.Сорокіна звучить концепт "цінностей" як підвалин соціокультури. Розглядаючи соціокультуру як триумвірат ідеологічного всесвіту сенсів, матеріальної культури та людських дій, П.Сорокін проголошує пріоритет духовної сутності людини над матеріальною, стверджуючи, що кожен повинен творити своє життя та життя суспільства, спираючись на морально-етичні принципи добра, справедливості, соціальної рівності.

Професор Дніпропетровської державної фінансової академії **В.Шубін** у своєму виступі відзначив, що важко віднайти яскравішу особистість у соціології, ніж П.Сорокін. Мабуть, за життя науковця його дослідження не набули того визнання, на яке заслуговували, проте нинішня зацікавленість його науковими здобутками доводить, що такого роду одинаки необхідні і науці, і суспільству. Саме на одинаків, на думку В.Шубіна, П.Сорокін розраховував у справі спасіння людства від самознищення. Адже завдання мирного розв'язання сучасних проблем, за словами П.Сорокіна, не можна довірити нинішнім урядам, що складаються суто з політиків, яких обирають політики, і слугують вони політикам. Власним прикладом П.Сорокін роз-

почав шлях одинака. Його ідея створити Дослідницький центр з творчого альтруїзму не дістала підтримки більшості сучасників. Проте, науковці Центру, зібравши багатий історичний матеріал, проаналізувавши різні історичні методи виховання альтруїзму, довели, що безкорислива творча любов може зупинити деструктивні суспільні процеси. В.Шубін висловив думку, що, можливо, саме в альтруїстичній любові полягає розв'язання проблем сучасного суспільства, українського зокрема.

Філософські аспекти морально-етичних поглядів П.Сорокіна розглянув професор кафедри філософії ДНУ **В.Пронякін**. Метафізична філософія П.Сорокіна звеличує мораль як суто духовне ставлення до світу. Якщо найсуттєвіші суперечності розглянути у площині моралі, то соціальні конфлікти зводяться до моральних колізій, протистояння антагоністичних моральних принципів, які стоять над зіткненням дійсних інтересів і сил, що перебувають у боротьбі між собою, де останнє слово залишається за ідеологією.

Про творчі зв'язки П.Сорокіна з українською діаспорою, з Фондом М.Шаповала, створеним у Празі, розповіла завідувачка кафедри соціології Львівського національного університету ім. І.Франка, професор **Н.Черниш**. Фонд займався перекладами українською мовою та виданням наукових праць європейських та американських соціологів, сприяв розширенню зв'язків між західноєвропейською й українською культурами. Через цей фонд велась підготовка праць П.Сорокіна до видання їх українською мовою. Деякі з них уже вдалося опублікувати.

І.Грабовець, доцент кафедри соціології та економіки Криворізького державного педагогічного університету звернула увагу на такий важливий розділ інтелектуальної спадщини П.Сорокіна, як його інтегралістська філософія. П.Сорокін ще в ранніх розробках намагався інтегрувати гуманітарне знання свого часу в єдину уніфіковану систему, яка, під філософським кутом зору, є різновидом емпіричного неопозитивізму. У будь-який період творчості П.Сорокіна зберігається інтегральна сутність його мислення. У праці "Моя філософія — інтегралізм" соціолог розмірковує про своє бачення інтегральної сутності людини, яка виявляється та розкривається у здатності відображати й аналізувати світ на засадах інтегрального використання каналів пізнання.

А.Демічева, доцент кафедри соціології ДНУ привернула увагу присутніх до феномена права в інтерпретації П.Сорокіна. Доповідачка зазначила, що соціологічна творчість П.Сорокіна була пов'язана з дослідженням соціальної ролі та соціальних можливостей права. Спадщина Сорокіна в царині соціології права настільки обсяжна й багатоаспектна, що є всі підстави вважати його видатним представником соціологічного дослідження права. І нині лишаються актуальними його соціально-психологічний та релятивно-конвенційний підходи до вивчення права, ідея про правовий прогрес, ґрунтований на принципах вільного розвитку особистості та пом'якшення покарання. Обговорення проблеми колективної злочинності та карної політики, ініційоване П.Сорокіним на основі досвіду нового століття, набирає дедалі більшої нагальності.

В.Чепак, доцент кафедри соціальних структур і соціальних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка порушила проблему розвитку сучасної освіти в контексті ідей П.Сорокіна. У статті "Проблема нової соціальної педагогіки" П.Сорокін висунув низку цікавих і значущих для сучасної освіти питань, зокрема проблему ефективності системи освіти й виховання. Хоча в теоретичному аспекті перешкод нібито немає, на практиці виникають завади. Тож постає питання, чи сприятимуть чергові реформи власне модернізації освіти, інтенсифікації навчання?

Продовжила тему розвитку освіти **Т.Куревіна**, доцент кафедри соціології та політології Національної металургійної академії України. Вона заторкнула проблему організації школи як соціального фільтра. Спираючись на ідею Сорокіна стосовно необхідності реформування школи з огляду не лише на інтелектуальну та фізич-

ну підготовку, а й на забезпечення певного рівня моральних якостей, Т.Куревіна звернулася до реалій сучасної української школи, зокрема відбору абітурієнтів до ВНЗ, самостійного вибору студентами навчальних предметів, наповнення навчальних програм предметами гуманітарного профілю. Розв'язання цих проблем є надто актуальним завданням, оскільки від цього залежить, зокрема, формування сучасної української еліти.

В.Макаренко, доцент кафедри соціології ДНУ, виступила з доповіддю про сімейну проблематику в доробку П.Сорокіна, яка фігурує в його наукових працях на різних етапах творчості. Ще в російський період П.Сорокін досліджував питання еволюції сім'ї та шлюбу у вірян, ґрунтуючись на широкому етнографічному матеріалі. Пізніше П.Сорокін детально розглянув сім'ю як канал вертикальної мобільності. А під час американської сексуальної революції досліджував ідеї сексуальної свободи та питання стосунків між статями. У поширенні ідей сексуальної вседозволеності П.Сорокін вбачав негативні наслідки для інституту сім'ї. Таким чином, П.Сорокіна можна вважати предтечею сучасної дискусії в соціологічній науці з приводу кризи інституту сім'ї та проблеми зміни ідеології в межах цього інституту.

А.Солнишкіна, старший викладач кафедри соціології ДНУ запропонувала до уваги присутніх доповідь з теми "Проблеми соціальної мобільності у воєнному середовищі". П.Сорокін надавав суттєве значення армії як чиннику соціальної мобільності. Проте в сучасному українському суспільстві армія лишається соціальним ліфтом лише для представників сільської місцевості та з малозабезпечених сімей. Певною мірою це зумовлено тим, що вітчизняне військове середовище надає дедалі менше можливостей для географічної та економічної мобільності. Тому в сучасній українській армії можна спостерігати "відплив кадрів" на користь іноземних легіонних військ.

Наступна доповідь, **О.Гудзенко**, викладачка кафедри соціології ДНУ запропонувала порівняльний аналіз поглядів класиків соціології П.Сорокіна та П.Бурдьє на особливості конструювання соціального простору суб'єктів та позицій. Продемонструвавши значну схожість їхніх підходів стосовно визначень соціального простору, його співвідношення з фізичним (геометричним) простором, О.Гудзенко відзначила більшу гнучкість підходу П.Сорокіна, який враховує також свідомі дії суб'єкта. На думку доповідачки, саме підхід П.Сорокіна є актуальним для дослідження сучасного суспільства.

На засіданні круглого столу виступили також аспіранти та пошукачі із соціології з Дніпропетровська, Києва, Львова та Кривого Рогу.

Виступи на круглому столі показали, що соціологічну спадщину П.Сорокіна його учасники сприймають як величезний науковий ресурс, який важко переоцінити. З великою впевненістю можна передбачити, що у ХХІ столітті на нас чекає "сорокінський ренесанс". Адже у творчості Пітирима Сорокіна гармонійно поєдналися високий професіоналізм та істинний гуманізм, мудра теорія і дієвий технологізм, бездоганні моральні стандарти й потужний інтелект. Ця думка, висловлена головним науковим співробітником Інституту соціології НАН України **В.Пилипенком**, по суті, була лейтмотивом усього наукового засідання, яке відбулося в Дніпропетровську.

*Олексій ГИЛЮН,
кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології
Дніпропетровського національного університету ім. О.Гончара*

*Марина ШЕВЧУК,
соціолог навчально-методичної лабораторії із соціології
Дніпропетровського національного університету ім. О.Гончара*